

S ystematyka prawa i jego źródła

D. 1.1.1 (Ulpianus 1 *institutionum*) pr. Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. est autem a iustitia appellatum: nam, ut eleganter Celsus definit, ius est ars boni et aequi. § 1 Cuius merito quis sacerdotes nos appellet: iustitiam namque colimus et boni et aequi notitiam profiteamur, aequum ab iniquo seperantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientes, veram nisi fallor philosophiam, non simulatam, affectantes. § 2 Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit. privatum ius tripartitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus. § 3 Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium, quae in terra, quae in mari nascuntur, avium quoque commune est. hinc descendit maris atque feminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio: videmus etenim cetera quoque animalia, feras etiam istius iuris perita censi. § 4 Ius gentium est, quo gentes humanae utuntur. quod a naturali recedere facile intellegere licet, quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit.

(Ulpian, z ks. 1 Instytucji): Poświęcający się nauce prawa wiedzieć przede wszystkim winien skąd pochodzi pojęcie prawa (ius). Ukute ono bowiem zostało od sprawiedliwości (prawości: iustitia), albowiem, jak wykrotnie określił Celsus, prawo jest umiejętnością stosowania tego co dobre i słuszne (ius est ars boni et aequi). 1. Z tego to właśnie powodu ktoś nazwał nas kapłanami: czcimy bowiem Sprawiedliwość i wyznajemy znajomość dobrego i słusznego, oddzielając to co słuszne od niesłusznego i wyznaczając granicę pomiędzy dopuszczalnym i niedopuszczalnym. Chcąc także tworzyć ludzi dobrych nie tylko postachem kar lecz także zachętą nagród, praktykujemy jeśli się nie mylę, prawdziwą, a nie rzekomą, filozofię. Dwa są aspekty tego studium: publiczny i prywatny: prawem publicznym jest to prawo, które ma na względzie ustrój państwa rzymskiego, prywatnym zaś to które dotyczy interesu jednostek; są bowiem korzyści jednostek, jak i publiczne. Prawo publiczne tworzą okoliczności dotyczące kultu, kapłanów oraz urzędników. Prawo prywatne dzieli się na trzy części: zostało bowiem złożone z zasad natury, prawa wspólnego (narodów) oraz obywatelskiego. Ius naturale to to prawo, które sama natura nauczyła wszystkie rzeczy żyjące: nie jest ono szczególne dla ludzi lecz wspólne dla wszystkich zwierząt: lądowych, morskich oraz ptaków. Z niego to wywodzi się połączenie kobiety i mężczyzny, które zwiemy małżeństwem, płodzenie dzieci oraz ich żywienie. Widać zatem, że zwierzęta (włączając w to zupełnie dzikie bestie) posługują się tym prawem. 4. Ius gentium jest tym prawem, którym posługują się wszystkie narody. Łatwo daje się zauważyć, że nie jest ono wspólne z ius naturale, gdyż tego zasady dotyczą zwierząt, tamtego zaś są wspólne wyłącznie ludziom.

Glosa ad D. 1.1.1.:

Iustitia : nazywa się bowiem ius od iustitia, jakby od matki swojej, bo najpierw była sprawiedliwość niż prawo, ale por. przeciwnie pon. paragraf "iustitia" (*iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere*): z tego wynika, że co pewnie jest prawem, później staje się sprawiedliwością

Ius est ars można zrozumieć na trzy sposoby (...), lub trzeci: sztuka czyli rzemiosło, którego autorem jest człowiek, jak sprawiedliwości Bóg. Z tego wynika, że jest (prawo) dlań użyteczne i słuszne. I zauważ, że czasem to samo jest dobre i słuszne, na przykład jeśli żąda się konkretnej sumy; czasem coś jest dobre, ale niesłuszne: np. zasiedzenie; po trzecie wreszcie czasem coś jest słuszne, ale niedobre (rozdzielność dóbr męża i żony- JU), czasem coś jest słuszniejsze od słusznego.

Quod natura: to jest Bóg, jeśli rozumiemy w mianowniku...

Omnium animalium: co nie sprawdza się zgodniem niektórych w przypadku robactwa, bo nie z siebie, ale z ziemi się rodzą, a podobnie przy kukulce.

1. D. 1.1.2 (Pomponiusz, z 1 ks. *Podręcznika*): A należą do nich obowiązki pobożności względem Boga, czy to, że trzeba się podporządkować się rodzicom oraz ojczyźnie.

2. D. 1.5.4 pr.-1 (Florentinus, z ks. 9 *Podręcznika*): Wolność to naturalna możliwość robienia tego, co się komu podoba, o ile nie powstrzymuje przed tym ani prawo ani siła. (1) Niewola to urządzenie prawa narodów, którym ktoś poddawany jest wbrew naturze władzy innego.

3. D. 1.1.10 pr. (Ulpian, z 1 ks. *Zasad*): Sprawiedliwość jest stałą i niezmienną wolą oddania każdemu jego prawa (*iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere*).

1. Zasady prawa są następujące: żyć uczciwie, drugiemu nie szkodzić, oddać każdemu co jego. 2. Nauka prawa (*iuris prudentia*) to znajomość rzeczy ludzkich i boskich, wiedza o tym co sprawiedliwe, a co niesprawiedliwe.

4. I. 1.1.11: Naturalne są zaś prawa, które u wszystkich narodów jednakowo są zachowywane, a ustanowione przez jakąś boską opatrzność, pozostają zawsze stałe i niezienne. Te zaś, które ustanowiła sobie sama społeczność obywatelska, zwykły często się zmieniać, albo przez milczącą zgodę na to ludu, albo przez wydane później ustawy.

5. G. 1.1: Wszystkie ludy, które rządzą się ustawami i zwyczajami, posługują się częściowo swoim własnym prawem, a częściowo prawem wspólnym wszystkim ludziom. To bowiem co sam lud sobie ustanowił, jest właściwe tylko dla niego i nazywa się prawem obywatelskim (*ius civile*) jako prawo właściwe jego wspólnocie państwowej (*civitas=polis*). To zaś co naturalny rozsądek ustanowił pomiędzy wszystkimi ludźmi jest przestrzegane jednakowo przez wszystkie ludy, zwie się prawem narodów (*ius gentium*), jako prawo, którym posługują się wszystkie ludy. Także i lud rzymski posługuje się częściowo swoim własnym prawem, a częściowo prawem wspólnym wszystkim ludom. Jakie zaś te prawa są, przedstawimy w właściwych miejscach. 2. Prawa ludu rzymskiego składają się zatem z ustaw, plebiscytów, uchwał senatu, konstytucji princepsów, edyktów tych urzędników, którzy mają prawo wydawania edyktów, odpowiedzi znawców prawa.

6. D. 1.1.11. (Paulus z 14 ks. *Komentarza do prac Sabinusa*): Słowo *ius* – prawo rozumieć można na wiele sposobów. W jeden z nich jako to, co zawsze jest dobre i słuszne, to jest prawo naturalne. W inny sposób jak to, co jest użyteczne dla wszystkim, albo wielu w pewnej społeczności, to jest prawo obywatelskie. Ale nie mniej poprawnie nazywa się prawem prawo urzędnicze (*ius honorarium*). Mówi się także, że pretor oddaje prawo, także wtedy gdy wydaje decyzję niesłuszną, bo odnosi się w ten sposób nie do tego, co pretor uczynił, ale to co mu przystoi czynić. W jeszcze innym znaczeniu nazywa się prawem miejsce, w którym się prawo oddaje, nazwa wzięta od tego co się czyni na to, gdzie się to dzieje. Miejsce to możemy określić w ten sposób: wszędzie gdzie, pretor, zachowując swój własny majestat, jak i zwyczaje przodków, postanawia wykonywać prawo (*ius dicere*), jest słusznie nazwane *ius*.